

MARIA BÄCKMAN

Vita käppen – redskapet som hjälper och stjälper

Om kroppar, skam, normalitet och tingens agens

Anteckning ur fältdagboken: Idag har jag bestämt mig för att använda käppen. Jag väljer den mer diskreta markeringskäppen istället för den längre teknikkäppen. Samtidigt intalar jag mig att det är för att jag bara ska till jobbet, det räcker bra med den kortare varianten. Jag tar (på fullt allvar) ett djupt andetag när jag kliver ut ur huset, stålsätter mig, och börjar gå mot busshållplatsen. Det är tjockt med folk som ser när jag närmar mig. Jag väljer därför att ta en annan väg än den vanliga. Den är lite längre, men innebär att jag går runt och kommer till hållplatsen bakifrån. Jag tänker att det kanske står en massa grannar där som jag inte märker, och jag vill inte att de ska se mig. Med käppen. När jag kommer fram till den långa kö som bildats när bussen kört fram inser jag att omvägen inte hjälpt. De redan sett och reagerat på mig. Kön viker undan och de vill släppa på mig först. Jag får ont i magen men går förbi, vill inte vara oartig. Gör blicken helt oseende, krummar ihop överkroppen och böjer huvudet när jag går förbi. Varför kan jag inte gå rak i ryggen när jag "är synskadad"? Går fort, fort längs bussgången och sätter mig längst bak. Viker snabbt ihop käppen och stoppar in hörnsäck-

orna i öronen. Tänker bort omvärlden och försöker försvinna in i min ljudbok.

I fokus för den här artikeln står de komplicerade relationer som personer med någon form av synnedsättning tenderar att utveckla till det hjälpmedel som är känt som ”den vita käppen”. Upprinnelsen är den ambivalens som många av dessa beskriver att de ofta känner inför redskapet. Bland synpedagoger som arbetar med rehabilitering av individer med synnedsättningar är det också ett välkänt fenomen att många länge, helt eller delvis, väljer bort käppen ur sin vardag. Det sker trots att bortvalet inte sällan leder till betydande svårigheter i form av såväl sociala påfrestningar i mötet med omvärlden som begränsad rörlighet i det fysiska rummet. Hur kan det komma sig? Varför väljer människor bort ett hjälpmedel med så uppenbara fördelar som den vita käppen?

Det korta svaret är att det redskap som idealt sett förbinder käppanvändaren med omvärlden samtidigt på ett effektivt sätt synliggör denna som något annat än den fullt funktionsdugliga individen. Men det finns betydligt mycket mer att säga om saken. Genom att hålla fast vid käppens materialitet, dess karaktär av att vara ett fysiskt ting, ska jag i det följande försöka fördjupa förståelsen av det ambivalenta förhållande som många synskadade av allt att döma utvecklar till den vita käppen. Med utgångspunkt i sociala materialitetsstudier samt begreppet *ableism*, hämtat från kritisk handikappforskning, kommer jag visa hur brukandet av den vita käppen utspelar sig i ett offentligt rum där användaren omväxlande bebör en ”imaginär” fullt seende kropp och en annan, samtidigt existerande kropp, som tvärtom utmärks av sin försvagade synförmåga.

Allra först vill jag dock påpeka att det inte är någon slump att artikeln inleds med ett exempel från min egen vardag. Eftersom jag sedan fler år tillbaka rör mig i samma sorts livsvärld som flera av mina synnedsatta informanter utgör detta en erfarenhet som finns där vare sig jag vill det eller ej.¹ Samtidigt innebär den personliga bakgrunden att jag har samlat på mig egna upplevelser och kunskaper om vad det kan innebära att uppträda som käppanvändare i det offentliga rummet. När jag som forskare tar plats på ett fält där

jag i viss utsträckning delar erfarenhetsrum med flera av de personer som deltar i undersökningen aktualiseras därmed en känslig balansgång mellan empirisk närhet och analytisk distans. Det självupplevda inslaget kan ur det perspektivet förstås som både en tillgång och en belastning (Farahani 2011).

Samtidigt ska textens autoetnografiska prägel inte överdrivas. Det här är ingen metodartikel och forskarjagets förankring i empirin står på inga sätt i fokus. Inte heller handlar avstampet i det självupplevda om viljan att konstruera etnografisk auktoritet med hjälp av en tydligt framskriven författarröst (Clifford & Marcus 1986, se även Ellis 2004, Davies 2008). Istället ska den inledande passagen utläsas som en önskan att vara transparent med en av nycklarna till textens tillkomsthistoria. När jag nedan tar mig för att diskutera den vita kappens förmåga att omväxlande underlätta och försvåra synskadades försök att hantera sitt varande-i-världen är det nämligen en diskussion som står i ett direkt förhållande till min egen person. I kontakter med fältet har jag ofta utnyttjat egna erfarenheter av rehabilitering och kappanvändning som riktninggivare vid utformandet av det som är mitt huvudsakliga material: en etnografisk studie som jag under drygt fem år, med längre och kortare uppehåll, genomfört vid Stockholms syncentral.² Som *patient* har jag under min, ännu pågående, rehabilitering deltagit i flera av de olika aktiviteter som erbjuds vid centret, och som *forskare* har jag intervjuat både andra brukare och ett antal yrkesverksamma personer vid verksamheten.³ Vid dessa tillfällen har ett återkommande tema, bland både patienter och anställda, varit de motstridiga känslor som den vita kappen ofta väcker.

Hade det rört sig om lösandet av en matematisk uppgift hade uppställningens ena led knappast utgjort några svårigheter. Där handlar det om den vita kappen som ett enkelt, användbart, billigt och tåligt hjälpmedel för människor med varierande grad av synnedsättningar. Genom kappen underlättas på ett positivt sätt individens egen förmåga till förflyttning och orientering i det fysiska rummet. Härigenom kan den också antas befrämja samhälleligt omhuldade värden som självständighet och social delaktighet. Vad kan rimligtvis

vara ett problem med detta? Vad är så att säga ekvationens andra, och negativa, led?

Den vita kappen – introduktioner och haverier

En första ledtråd till denna kappens sociala och kulturella komplexitet kan anas redan i den inledande skildringen av min egen obekväma bussresa. Men faktum är att ur ett brukarperspektiv är det ganska mycket som kan uppfattas som problematiskt med den vita kappen. Tomas, en man i 45-årsåldern som jag fått kontakt med under mitt fältarbete på synmottagningen, berättar om hur det gick till när han blev presenterad för redskapet:

Det var ingen som prackade på en kappen direkt [på syncentralen]. Men då på grupprehaben var det så bra, där fanns det ett ämne som hette ”Förflyttning och orientering i miljö” och då fick vi automatiskt hänga med två synpedagoger, prova lite kappar. Ja, de smög in det lite försiktigt. De vet ju själva vad det betyder för många, hur jobbigt det är att visa upp den här kappen. De smög in det: ”Nu ska ni få prova, vi har en helt ny kapp här, med ett nytt handtag”. Ja, visst och då provade vi den. Då såg jag fortfarande så bra att jag hade koll på min närmiljö, men inte så att jag kunde hålla ett högt tempo, springa eller så. Då tyckte jag att jag fuskade med kappen, trodde jag. Men det enda som hände var att jag blev trött av att försöka gå och titta och så.

Men den introducerades, vi provade med olika längd och olika grejor, tack vare grupprehaben blev det naturligt, alla andra gjorde det också. Det var inte bara jag som skulle komma ut själv med kappen och vingla runt i Långbro-parken liksom. Vi var en tre-fyra stycken med varsin ledsagare som testade lite med kappen, fick lära oss att känna gräskant och gruskant. Där kändes det jättebra kan jag säga, men sedan när man själv skulle gå från, kanske affären eller tunnelbanan och hem, jag bodde här vid Fridhemsplan, och ... . Nej, jag skämdes! Jag tyckte att det var jättejobbigt. Jag tyckte att alla tittade på en och att jag var i vägen för

folk. Och varenda människa man kände skulle stanna och: ”Vad är det här för någonting!?! Du är väl inte blind!?”⁴

För Tomas hade behovet av käppen som hjälpmedel ökat i och med att hans specifika typ av synskada innebar att synen långsamt blivit sämre. Under käppträningen i den avgränsade parken, med en ledsagare och tillsammans med ytterligare några andra brukare, kändes käppen också som ett välkommet och användbart redskap. Men genom citatet blir det även tydligt att den första ”bekväma” relationen till den vita käppen, ersattes av andra och mer problematiska känslor så snart Tomas lämnade parkens relativa avskildhet. Ute bland folk, i andra och mer publika sammanhang, var det som att käppen själv ändrade karaktär. I beskrivningen går den från att vara ett redskap med förmågan att verkligen underlätta individens orientering och förflyttning, till att bli ett objekt som frammanar upplevelser av skam och oönskad uppmärksamhet.

Denna dubbla kvalitet hos käppen är något som återkommer i många andra av de berättelser och beskrivningar som jag tagit del av under fältarbetet på syncentralen. Rätt hanterad tillåter den vita käppen att användaren känner av underlaget och undviker att falla över, eller gå in i, olika typer av hinder. I viss utsträckning möjliggör den således en *avläsning* av det fysiska rummet. Men käppen och brukaren blir samtidigt också *avlästa* som en tydlig helhet med innebörden att här kommer en person som är blind eller har en synskada. Ofta stämmer den avkodningen bra överens med brukarens egna intressen. Redskapet är ett visuellt tydligt hjälpmedel som får de flesta människor att vika undan och lämna plats. En annan positiv omständighet är att omgivningen inte behöver undra om den lätt framåtlutande käppbäraren är berusad eller påverkad av droger när hen närmar sig med ostadig gång. Istället blir uppträdandet omedelbart förstått i relation till synskadan. Och samma sak gäller för uteblivna hälsningar eller andra liknande sociala försummelser. Sammantaget fungerar käppen vid dessa tillfällen som ett lätt igenkännligt tecken vilket hjälper till att *definiera situationen* (Goffman 1974) på ett sådant sätt att omgivningen blir benägen att visa tolerans och hänsynsfullhet.

Men käppens välkomna synlighet bär alltså också på sin egen negativa motpol (Berndtsson 2001: 353ff, även Bäckman & Ekström 2015, Bäckman 2019). Precis som det redan framskymtat beskriver många hur den vita käppen inte bara underlättar vardagen, utan att den också triggar komplicerade känslor av skam och otillräcklighet. Så återger Per, anställd som sjukgymnast på syncentralen, en episod då han skulle träna en man i käppteknik, men mannen tyckte att käppen var för lång, han ville ha en kortare. Per hämtade en kortare käpp, men även den var för lång. Hur lång vill du att käppen ska vara då, frågade Per. Mannen och han resonerade, en meter var för långt, en halvmeter också. Kanske skulle den vara lika kort som en arm. Eller kanske skulle den vara så kort att den inte fanns. Alls. Tillägger Per, som själv är blind efter att ha genomlevt en motsvarande gradvis försämring av synförmågan som Tomas.

Även i de rehabiliterande gruppsamtal som jag deltagit i på syncentralen återkom regelmässigt det tema som har att göra med hur människor på olika sätt undviker käppen. Ofta skedde det i form av sedelärande beskrivningar av olika olyckstillbud, där användaren förklarade hur det gått till när hen insett att det nu verkligen var dags att börja använda käppen. Någon hade exempelvis nyligen ramlat i vattnet från kajen och nästan drunknat, medan en annan med knapp nöd undgått att bli överkörd av en buss. Acceptanshistorierna kan därmed sägas utgöra en viss typ av berättelser, en specifik genre, som grupperar sig kring förmedlandet av den *vändpunkt* (Polkinghorne 1991, jfr Drakos 2005, Charon 2006, Kaivola-Bregenhøj 2006) då berättaren slutligen drabbas av den egna insikten om situationens allvar. Och om allt man tidigare gjort för att undvika att hamna där. Återigen ger jag ordet till Tomas:

Jag slog mig väldigt mycket under en period, när jag körde med lite käpp. Jag har fullt med gamla ärr i huvudet. Det var någon gång när jag kom till insikt ordentligt. Det kan ha varit fem år sedan. Jag var på Södermalm och ingen käpp och så var det en byggnadsställning jag skulle passera. Av någon anledning så är det ett järnrör som sticker ut och där ramlade jag på det och slår huvudet i gatan och blir medvetlös, klockan halv ett på natten,

och folk bara passerade, här ligger någon som har druckit för mycket, ungefär. Ja, men jag pignade till efter några minuter och hade slagit sönder pannan och grejer och så kom jag hem och då insåg jag att det här går ju inte längre. Nu måste jag rätta till det här på något sätt. Och då ringde jag hit (till syncentralen) och fick prova ut käppar för alla lägen. En mindre för inomhus, en markeringskäpp, en längsta möjliga modellen av teleskopkäpp. Den gillar jag att ha ute, den håller om folk sparkar till den. Jag har käppar på jobbet, flera stycken, hemma ligger de överallt, det finns alltid käppar i närheten, i bilen. Man måste komma till insikt. Man är så korkad så man förstår inte. Sedan vet man inte. Det är helt nytt. Man förstår inte att käppen kan vara det som löser den här, ångestknuten. Motståndet mot käppen.

Precis som i denna episod levereras dessa berättelser ofta *retrospektivt* i form av återblickar på ett nu lyckligt avslutat skede i käppanvändarens liv. Det är följaktligen också en genre som är rik på dramatiska inslag och drastiska vändningar, samtidigt som den iscensätter den för berättaren tacksamma narrativa figuren: då dum – nu klok. Att denna typ av historier var så vanliga under rehabiliteringen har förmodligen också sin grund i att för flertalet personer med synnedsättning handlar det vare sig om medfödd blindhet, eller om att de tappat hela eller delar av synen som resultat av något snabbt uppträdande trauma. Betydligt vanligare än den medfödda blindheten eller det hastiga förloppet är istället den långsamma och gradvisa försämringen av en tidigare förefintlig förmåga.

Men under gruppsamtalen uppehöll sig många av deltagarna också vid hur käppen, även i betydligt mer vardagliga och mindre spektakulära sammanhang, synliggjort den egna synskadan/oförmågan inför andra och därmed gjort brukaren utsatt och sårbar. Fortsättningsvis ska jag därför borra vidare i denna aspekt av de mångtydiga känslor som omger den vita käppen. Hur kommer det sig att ett så praktiskt och användbart hjälpmedel ofta väcker en stark antipati? Varför verkar många personer med synnedsättning helst av allt vilja dölja detta förhållande för omvärlden? Och vad har den vita käppens materialitet med allt detta att göra?

Den vita käppens agens

Som ett ting, ett föremål i världen, är käppen både ett hjälpmedel och en meningsförmedlare eller signal till omgivningen. En vit käpp är en internationellt gångbar symbol för synnedsättning. Och som sådan ger den ifrån sig otvetydig information till omvärlden: här kommer en person med bristande visuella förmågor, visa hänsyn, gå åt sidan. Med käppen följer med andra ord en manual av information. Var man än befinner sig kan man med sin käpp visa att man är (och oftast bli förstadd som) en person som har någon form av allvarligare synnedsättning: det fungerar i relation till bilar, cyklisterna och andra människor.

Över tid har den vita käppen även dragit till sig uppmärksamhet från filosofer och tänkare av skilda slag (Kleege 2005, Paterson 2016). Ofta har den beskrivits som en ersättning för den blindes ögon. Maurice Merleau-Ponty (2002 [1962]) har till exempel skrivit om hur käppen blir till en *förlängning* av den blindes kropp. I en sådan fenomenologiskt färgad analys betonas hur käppen blir ett medel för den blinde att med sina övriga sinnen ta till sig och förstå sin omgivning. Men från ett annat perspektiv skulle den fysiska kombinationen av den blinde, eller synskadade, och käppen också kunna beskrivas som en ömsesidig förening av olika typer av föremål, objekt och kroppar. Uppfattad på så vis blir människan och käppen ett *assemblage*, en hopfogad maskin för framgångsrik förflyttning. Eller varför inte se käppbäraren som en kombination av människa och teknik, det vill säga vad Donna Haraway (1991) benämner en *cyborg*.

Oavsett vilket av dessa perspektiv och begrepp vi än fastnar för blir det klart att käppens egen materialitet gör eller åstadkommer vissa specifika saker. Den har helt enkelt en påtaglig verkan på sin omedelbara omvärld. Precis som fotbollsdomarens svarta dräkt är den vita käppen ett objekt som skapar synlighet kring bäraren, det vill säga den synskadade själv. Käppen har i den meningen förmågan att rent bokstavligt förändra den fysiska verkligheten. Liket Moses stav delar den havet av människor på platser där det rör sig mycket folk. Folk ser det ikoniska redskapet och viker undan. Den som har

en käpp behöver därför inte vara rädd – eller i varje fall inte lika rädd som annars – för att gå in i andra. Och om man ändå gör det, händer det häpnadsväckande att den man gått in i ber om ursäkt. Käppen omfördelar med andra ord ansvaret för den egna förflyttningen. Käppen förklarar och förtydligar. Och det är verkligen käppen som *agerar*, det är den vita käppen som gör den synskadade igenkännlig och begriplig i omvärldens ögon.

När brukaren och dennes kropp på det här viset kommer i fokus betyder det att vi förflyttar analysen till att gälla den synskadades varande-i-världen. Ur ett sådant fenomenologiskt perspektiv kan käppen, precis som vi tidigare varit inne på, uppfattas som en förlängning av den synskadades kropp. Annorlunda uttryckt skapar käppen för brukaren en *expanderande* situation, där de kvarvarande sinnena tillåts sträcka sig ut i och omfatta annars oåtkomliga delar av världen.

Med utgångspunkt i brukarperspektivet kan käppen även framhållas som ett välbekant redskap, något som väcker igenkänning och kanske även välbehag vid själva hanterandet. Det händer att käppanvändare namnger, och ibland även personifierar, sina käppar med olika egenvalda epitet. Bland de uttryck som jag stött på i min undersökning finns Horst, Fästmannen/Fästmön och Farbrorn (som inte vill vara ensam, utan måste tas med ut när brukaren lämnar hemmet). När käppen härigenom omfattas av, och innesluts i, ett vardagligt görande blir beskrivningarna av hanterandet också mindre laddat. Då är det i stället det hemtama greppet, den välbekanta tyngden och den självklara balansen i handen som framhålls. Samma personer som vid intervjuer och under gruppsamtal målande har uppehållit sig kring käppens och ”käppandets” många olika avigsidor kan vid dessa tillfällen därför lägga ut texten kring för- och nackdelar med olika modeller.⁵ Eller berätta om den egna nyfikenheten då man introducerats för en ny slags käpp eller en helt annan variant av doppsko.⁶

Men det är inte bara användaren som genom sitt materialval utformar och förvandlar käppen. Faktum är att käppen även har en motsvarande inverkan på brukarens egen kropp. Käppanvändningen

omformar muskulaturen genom att vissa muskelgrupper över tid blir starkare och mer omfångsrika. Hållningen ändras och handledens känslighet uppövas till en annan nivå än tidigare. Felaktigt använd kan käppen å andra sidan ge upphov till muskelvärk och smärtsamma inflammationer.

Med inspiration från sociala materialitetsstudier (tex Latour 1998, Law 2000, Miller 2005) är det därför rimligt att betrakta käppen som en i viss utsträckning självständig aktör, en *aktant*, som får vissa kroppar att vika undan och andra att rent bokstavligt talat förändras. Men käppens förmåga att åstadkomma effekter i den både fysiska och sociala världen visar sig kanske allra tydligast i den inverkan som den dels har på användarens uppfattning om sin egen identitet och självkänsla, och dels på omgivningen uppfattning om personen, dennes förmågor och tillkortakommanden.

Käppen som möjliggör – och avslöjar

Som flera gånger framhållits är den vita käppen på många sätt ett närmast optimalt hjälpmedel. Den kräver ingen avancerad eller dyr teknik. Går den sönder är den lätt att byta ut. Rätt använd känner brukaren av både underlag och hinder. Den erfarna käppanvändaren klarar till och med att avkoda olika underlags skilda ljudbilder, inte minst berättar ekot från käppen vilket slags rum man befinner sig i. Käppen ger också själv ifrån sig olika ljud: skramlande eller knackande, beroende på vilken teknik man använder. Sammantaget betyder det att användaren sällan är särskilt diskret i sin framfart. Man påkallar andras uppmärksamhet inte bara genom sättet som man syns på, det vill säga genom att vara utrustad med en vit käpp, utan också genom de ljud som det aktiva käppandet orsakar.

Men samma sak gäller även käppanvändarens eget uppträdande. Med käppen tar man sig nämligen fram på ett sätt som skiljer sig från hur fullt seende människor navigerar i rummet. Till exempel *undviker* seende vanligen olika typer av hinder, medan en käppanvändare tvärtom aktivt *söker upp* dem, eftersom det är med hjälp av dessa som orienteringen sker. Man måste veta var hindren finns

så att man inte gör sig illa på dem, men de utgör också nödvändiga hållpunkter för hur man ska gå vidare från en plats till en annan.

Av det skälet söker sig käppbäraren ofta aktivt mot trottoarkanten, stolpen, husväggen för att sedan gå vidare mot nästa kända eller okända hinder. Ofta är dessa en del av den väg som man har repeterat in för att kunna förflytta sig från en plats till en annan. Detta sätt att röra sig påkallar emellertid ofta omgivningens uppmärksamhet. Under intervjun med Per berättar han hur seende ibland stoppar honom då de tror att han är på väg att gå rakt in i en stolpe, när det är precis det han vill – och måste göra – för att veta exakt var han befinner sig och sedan kunna röra sig vidare till nästa kända hållpunkt.

Kruxet är emellertid att det tomma utrymme som den vita käppen ändå mestadels skapar runt användaren, följderna av att omgivningen viker undan efter att ha uppmärksammat redskapet, fungerar lika effektivt när det gäller att åstadkomma ett publikt avslöjande av den egna oförmågan. Av det skälet blir inte alltid käppen, av brukarna själva, i första hand förknippad med den positivt igenkännande signalen eller uppfattad som det väl fungerande hjälpmedlet. Käppen blir det synliga beviset på det egna misslyckandet, på oförmågan att på ett trovärdigt sätt kunna iscensätta en normerande och kompetent kropp.

Att passera som normal – käppen som omöjliggörare

Inom kritisk vithetsforskning har man länge uppmärksammat situationer där människor gör sitt bästa för att dölja eller underkommunicera de tecken (på huden, i språket eller i beteendet) som skulle kunna avslöja dem som något annat än vad de vill framstå som. Begreppet som används för att diskutera ett sådant medvetet strategiskt förhållande till omvärlden är *passing*.

Att passera [to pass] är i detta sammanhang liktydigt med att göra sig osynlig i mängden, att undgå upptäckt, att inte avslöjas som av-

vikande från den identitet eller grupp man eftersträvar att tillhöra (Majaj 1994, Ahmed 1999, även Bäckman 2009). I många fall kan det liknas vid konsten (och viljan) att i ett givet sammanhang bli tagen för något annat än det man "egentligen" är. Passerandet är att iklä sig en mask, en förklädnad.⁷ Samtidigt handlar passing som socialt och kulturellt fenomen ofrånkomligen också om makt och hierarkier. Man försöker inte bara passera som vad eller vem som helst, utan som något bättre, som någon mer eftersträvansvärd. Viljan att passera är därmed sprungen ur det förhållandet att den position som individen vill fjärma sig ifrån inte är neutral, utan tvärtom nedvärderad och stigmatiserad.

Efter att under flera år ha vistats på det fält där den vita käppen är både ett hjälpmedel och en ofta ovälkommen markör för det avvikande kan jag konstatera att många personer med allvarliga synrubbingar lägger en hel del energi på att undvika att identifieras som synnedsetta eller blinda (jfr Österholm 2018, Stiby 2006). De ägnar sig med andra ord åt att försöka bli tagna för seende. Det för oss tillbaka till käppen som social materialitet. Den vita käppen är en *teknologi* och som alla teknologier är den något som påverkar och fysiskt modellerar utövaren. Men den skapar också den synskadade som en distinkt och avskiljbar person. Precis som stetoskopet har utvecklats till det självklara tecknet för läkaren (Rice 2010) är den vita käppen ett materiellt uttryck för den synskadade. Men till skillnad från fallet med läkaren och stetoskopet frammanar kombinationen av ting och människa den här gången inte en positiv identitet. Tvärtom blir följden vad många brukare uppfattar som ett tydligt *stigma* (jfr Goffman 1963). Käppen pekar ut och befäster, den naglar fast och bekräftar individen vid en lägre och underordnad samhällelig position.

Häri ligger själva kärnan i den paradox som jag lyfte fram i artikelns inledning. Den vita käppen, det till synes så lämpliga hjälpmedlet, är samtidigt det redskap som markerar den synskadade som en person behäftad med någon form av synskada. Därmed förhindrar den vita käppen det passerande som "normal" som många brukare in i det längsta strävar efter att åstadkomma. För den som har

en progressiv diagnos blir den snarare det definitiva beviset på att sjukdomen nu avancerat till ett kritiskt stadium. Att tvingas bära kappen är att, också inför sig själv, tvingas medge att den egna självständigheten är hotad. Ur det perspektivet är det inte konstigt att de anställda på syncentralen har så många berättelser om hur människor in i det längsta väljer att hålla kappen ifrån sig. Det som framträder i dessa kortare och längre beskrivningar är en provkarta över beteenden som syftar till att dölja den egna oförmågan, just för att den skapar *skam* över den egna otillräckligheten.

I mitt material är det påfallande hur flera av informanterna har varit beredda att utsätta sig för såväl direkt livsfara som omgivningens möjliga ringaktning hellre än att bli kategoriserade som antingen blinda eller som personer med synnedläggning. De har med andra ord varit strängt upptagna av att försöka passera som seende, som fullt funktionsdugliga. Det är den här viljan att leva upp till vad som förstås som en samhällelig ”normalitet”, att innefattas i (eller inte uteslutas från) en större funktionalitetsnorm, som kappen saboterar. Att gå omkring med en vit kapp är att bildligt talat skrika ut att här kommer någon som avviker från föreställningen om det normala, någon som *inte ser*. Som konstaterats ovan är det också helt i linje med vad kappen faktiskt är tänkt att åstadkomma. Förutom möjligheten att läsa av markförhållanden och tolka den närliggande fysiska omgivningen är ökad synlighet runt brukaren precis det som kappen syftar till.

Det som ytterligare komplicerar situationen är att många personer med synnedläggning inte nödvändigtvis behöver uppfattas som avvikande i andra avseenden. Olikt en del andra, och mer visuellt tydliga funktionsnedläggningar, gör inte den bristande synen alltid särskilt stort väsen av sig.⁸ Det betyder att många personer med synnedläggning ställs inför ett konkret och upprepat val under rehabiliteringen. Antingen kan de vid ett givet tillfälle börja använda sig av kappen eller också de kan välja att ännu ett tag avstå från redskapet. Som vi sett kan det senare alternativet visserligen vara förenat med avsevärda risker, men det är ändå ett val som låter sig göras.⁹

För att bättre förstå de omständigheter som försvårar vad som utifrån kan framstå som ett skäligen enkelt val är det nödvändigt att uppmärksamma den fundamentala betydelse som käppen tillskrivs av brukarna själva. Strängt taget är det nämligen inte synnessättningen, utan den vita käppen, som får dessa att framträda ur mängden och som därigenom också avslöjar dem som något annat än den föregivet ”normala” omgivningen. Därför är det också käppen som får det egna normalitetsprojektet att bryta samman genom att det tvingar in brukaren i en ny identitet, den som synskadad. Käppens starka symbolkaraktär, omöjlig att separera från dess materiella agens, gör att den får en närmast existentiell dimension i det att den ställer individen inför behovet att konfrontera sin egen oförmåga att passera som vanlig eller normal.

Inte sällan kan käppanvändandet därför fungera som ett sorts lackmuspapper på var i den egna sjukdomsprocessen som användaren befinner sig. I alla fall om man tillhör den tämligen stora skara av brukare där synskadan successivt förvärras. För många handlar det om en smärtsam process av omprövning där man med tiden tvingas såväl *erkänna* som *acceptera* kroppens sviktande förmågor. Det som står på spel är alltså övergången från en social identitet till en annan. Att inte längre klara sig utan käpp är liktydigt med att träda in i en ny (och lägre) social status: den som synskadad.

Samtidigt är det naturligtvis så att käppens inträde på scenen inte behöver innebära ett traumatiskt ögonblick för endast brukaren själv. Under vår intervju berättar sjukgymnasten Per om hur hans mamma inte kunde hålla tårarna borta när han första gången kom hem med den vita käppen. Också för föräldern innebar redskapets närvaro att något oåterkalleligt hade tagit plats i sonens liv, att något hade förändrats som inte skulle kunna gå att spela tillbaka. Men det gick – när Per möttes av mammans starka reaktion lade han bort käppen och använde den sedan inte på flera år. Med käppen ur sikte kunde modern också ta sig samman och få bort sonens statusbyte ur tankarna. I Pers egen tolkning var det alltså käppen, objektet, som blev det egentliga problemet, det var åsynen av den som mamma inte kunde hantera. Käppen blev till det synliga beviset för

synskadan. Den gjorde sjukdomen, och den hotfulla framtiden för sonen, verklig.

Criptheory och ableism

Passerandet, viljan att passera som någon annan eller något annat, är i det här fallet nära länkat till begreppet *ableism* (Campell 2009, Harpur 2009). Det är ett begrepp inom den gren av funktionshinderforskningen som beskriver sig som kritisk handikappforskning, ibland presenterad som cripforskning, vars innebörd rymmer ett antal möjliga tolkningar (McRuer 2006, Rydström 2012). Själva har jag fastnat för en förståelse som betonar ableism som ett sätt att uppmärksamma hur omgivningens nedvärderande inställning till allt som inte är fullt funktionsdugligt (able) blir till något som den synnedsetta individen internaliserar genom att ta över den ”normala” blick på sig själv (jfr Fanon 1997).

Criptheory, ibland förkortat till bara *crip*, är en utveckling av det teoretiska paradigmet som inom forskning om vård, funktionshinder och rehabilitering går under den sammanfattande benämningen ”den sociala handikappmodellen”. Denna modell har i sin tur uppstått som en reaktion på att det dominerande perspektivet inom området länge varit en ensidigt medicinsk tolkning av individens bristande förmågor. Den sociala handikappmodellen fjärrar sig från det traditionellt medicinska perspektivet genom att hävda att det utpekade funktionshindret inte i första hand bör uppfattas som en bristfällig resurs hos individen (se tex Barnes, Oliver & Barton 2002, Thomas 2002). ”Handikappet” är istället det som uppstår när någon med andra förmågor än de gängse möter en omvärld som är utformad för att passa den helt och hållet funktionsdugliga kroppen. Den funktionshindrade är därför bokstavligen talat just *förhindrad* i sin interaktion med omvärlden.

Uppfattningen att ”handikappet” till stor del skapas av individens möte med omvärlden är något som på ett tydligt sätt förenar den sociala handikappmodellen med criptheory. Men inom den senare riktningen betonas än starkare att människor med funktionshinder

också har att hantera en mängd samhälleliga och kulturella föreställningar om normalitet och avvikelse (Landsman 2005, Hughes 2007, Kulick & Rydström 2014). Med en sådan ingång hamnar processuella fenomen i fokus, som till exempel passing. Men också individens känslor av *skam* inför det egna normativa misslyckandet. Och då inte minst skammen över att alls känna skam. Vem är jag att skämmas över att ha en synskada? Vad säger det om min syn på andra människor om jag skäms över att bli placerad utanför ”de normalas” gemenskap? Som frågorna visar kan begreppet *ableism* användas för att diskutera hur strukturellt existerande funktionsnormer också integreras i det egna jaget. *Ableismen* bör i den meningen uppfattas som en del av såväl de människor som betraktas som funktionsfullkomliga och av dem som betraktas som funktionsnedsatta.

Naturligtvis är det här tankegångar som känns igen från sedan länge etablerade diskussioner om norm och avvikelse, och från närliggande forskningsområden som rasism, sexism, queer och ålderism. I likhet med rörelser och positioneringar på dessa fält väljer många personer som traditionellt betraktats som ”handikappade” eller ”funktionshindrade” idag också att inte längre be om omgivningens vare sig erkännande, tolerans eller hänsyn. Istället presenterar de sig som individer med alternativa egenskaper och värdefulla förmågor. Tiden får utvisa om *ableism* – i likhet med queer och kritiska vithetsstudier – också kommer att utvecklas till en motsvarande frigörande kraft.

Det finns dock inslag i mitt eget material som tveklöst skulle kunna tolkas i den riktningen.

Som flera av mina informanter visar är det fullt möjligt att både erövra och behålla en ny självständighet även som blind, regelbunden käppanvändare. För vare sig Tomas eller Per står längre käppen för ett hinder eller motstånd. Tvärtom har de nu själva tagit befälet över det publika ”avslöjande” som käppen för med sig.

Tomas är tydlig med att när det gäller honom har relationen till käppen förändrats över tid. Det handlar absolut inte om ett kon-

stant tillstånd. Istället lyfter han fram hur den tidigare negativa inställningen har skiftat, till att han numera nått en punkt då han omfamnar både *käppen* som ett nödvändigt hjälpmedel i vardagen, och den påföljande *synligheten*. Idag har han vad som närmast kan beskrivas som ett aktivistiskt förhållande till den egna synligheten som synskadad eller blind:

Jag har ju varit käppig rätt länge, det var de första två åren som jag tyckte att det var jobbigt. Sedan började jag, av princip, hänga ute mycket, på restauranger, teatrar, med andra synskadade, med bara synskadade. Vi var tre–fyra stycken som började umgås privat. Men vem ska följa med oss, sa jag? Ingen! Det ska inte behöva vara svårare för oss att gå ut och käka, de får väl hjälpa oss. Och det blev en öppning. Mycket allmänna miljöer, med bara synskadade, med våra förutsättningar och se, att det går ju. Och framförallt var man tvungen att ha käpp, det går ju inte annars.

Som idag, är jag värsta förespråkaren för käpp, jag brukar vara lite smygaggressiv mot dem som inte använder käpp. Eller inte aggressiv, men jag propser på att de borde prova. Käppen är en öppning in i livet igen. Vi måste acceptera det att man är synskadad. Många tycker att det ordet är jättejobbigt, men måste acceptera situationen och ta det därifrån.

Men som framhålls ovan handlar det även om en nyvunnen pragmatisk inställning till omvärlden. Tomas berättar att när han förra sommaren var på Öland hos några bekanta och de oväntat fick besök av ett stort antal personer, så gick han direkt in i huset och hämtade käppen. Sedan stod han där, med käppen i handen, och presenterade sig med en gång som synskadad: ”även fast det var en stor tomt och jag inte behövde någon käpp där. Men det är lika bra att visa”. Innan han förlikat sig med käppen var inställningen däremot helt annorlunda. Under intervjun beskriver han det som att: ”Jag ville skrika till alla, fan, jag ser ju ingenting, jag är inte full, jag är inte dum, jag ser inte! Men jag vill inte ha en käpp!”

Käppen som socialt manuskript

I den här texten har brukarperspektivet på käppen fått utgöra ett bärande tema. Det har i första hand åstadkommit genom ett antal återgivna citat från intervjuer med den numera blinde käppanvändaren Tomas och den likaledes blinde sjukgymnasten Per. Men eftersom jag velat understryka den sociala betydelsen av käppen som ett i rummet existerande ting har brukarperspektivet också byggts samman med ett längre resonemang om käppens *materialitet*. Med detta dubbla grepp har jag velat visa att såväl synskadan som den vita käppen motiverar brukaren att använda sig av vissa återkommande strategier i relationen till omvärlden. Vad dessa, ibland överlappande och ibland motstridiga, strategier har gemensamt är att de handlar om att hantera både egna och andras förväntningar på det potentiellt sett drabbande spänningsfält som råder mellan normalitet och avvikelse.

För att kunna tränga in i den värld av motstridiga känslor som den vita käppen väcker hos många personer med synskador måste man ta hänsyn till käppens egen *agens*. Käppen är en social materialitet som gör något, som griper in i och förändrar verkligheten. Den skapar nya identiteter, orienteringar, reaktioner, beteenden, avstånd, kroppar och rörelsemönster. Men jag har också föreslagit att det finns fler möjliga paralleller mellan ableism och andra liknande samhällseliga maktordningar: som rasism, sexism, queer och ålderism.

Förhoppningsvis uppmanar texten till ett närmare identifierande av sådana beröringspunkter. Hur kan man till exempel tänka vidare kring ableism och andra normativa ordningar? Hur samverkar, förstärker, eller kanske neutraliserar, olika lager av normer med varandra? I mitt material är det slående hur en och samma person kan ha både en uppsättning strategier för att uppträda som ”normal” och en annan för att vara ”synskadad”. De olika strategierna används vid skilda tillfällen för att individen ska kunna passera i enlighet med den sociala identitet som framstår som mest attraktiv eller relevant i det givna sammanhanget.

Till det som den vita käppen är och gör kan slutligen därför också läggas konstaterandet att den vita käppen, som givetvis är ett föremål, paradoxalt nog även bör förstås som en berättelse, något som andra människor förstår, tolkar och handlar i enlighet med. Genom att käppen kontinuerligt blir avläst av omgivningen berättar den också något. Så vad är det den säger? Ja, dels att här kommer en människa som är synsvag, som du måste ta hänsyn till, som kanske behöver din hjälp. Men vad käppen ur ett sådant inlärt perspektiv lika eftertryckligt förmedlar, är att här kommer också någon som definieras av sin egen brist, av sin egen ofullkomlighet. Käppen är därmed ett kulturellt och socialt *manuskript*. Den konstituerar och skapar en person med nedsatt synförmåga som just ”synsvag”, ”synskadad” eller ”blind”.

Sedan är det som vi sett upp till var och en att göra det bästa möjliga av denna avslöjande synlighet. Som flera gånger betonats kan den nämligen lika gärna vara drabbande som befriande. Precis som då jag gjorde mig krum och medvetet dolde mina seende förmågor vid busshållplatsen, eller när Tomas gick och hämtade käppen för att redan från början göra klart för omgivningen att han har en allvarlig synskada. Många synnedsatta väljer att på detta vis förhandla med sina egna kroppar och förmågor. Ibland vill man flytta in i, visa upp och bebo en kropp som inför omvärlden kan passera som ”normal”, som alla andra. Vid ett annat tillfälle kan denna *imaginära* entitet, den kropp som både finns och saknar fullständig funktionell täckning för sin egen existens, ersättas av en annan kropp som på ett tydligare sätt kommunicerar oförmåga och definitivt synskada. Passerandet kan med andra ord också handla om att leva upp till omgivningens föreställningar om hur en ”riktig” synskadad person ska se ut och uppträda (jfr Hammer 2012).

Men det är också viktigt att inse den viktiga roll som käppen spelar i dessa typer av sociala situationer. När jag inför busskön anpassade min kroppsställning i enlighet med vad jag trodde var en mer lämplig iscensättning av en person med synnedsättning, och när jag sedan så snabbt som möjligt lät mig försvann in i talbokens skyddande uppläsning, var det på grund av den skam jag upplevde

i stunden. Jag skämdes för min egen avvikelse. Jag skämdes för att vara någon som andra skulle behöva uppmärksamma och bereda plats. Men det var inte min bristande förmåga att se som lockade fram dessa obekväma och oönskade känslor. Det var istället redskapet, hjälpmedlet, som genom sin egen materialitet agerade både i relation till mig och omgivningen. Utan den vita käppen hade jag ställt mig i kön och gått ombord som alla andra. Det var käppen som tydliggjorde mitt funktionella misslyckande. Och det var den som fick mig att skämmas över mig själv.

Att tillhöra normen innebär privilegiet av att vara osynlig, att röra sig under radarn. Att stå utanför normen betyder i motsvarande grad uppbärandet av en negativ synlighet. Det är denna, ovälkomna och oönskade uppmärksamhet, som den skam handlar om som på varierande sätt återkommit i denna text. Det är alltså inte vilken synlighet som helst, utan ett synliggörande som degraderar och leder till förlust av samhällelig status. Men det är heller inte vilken skam som helst, utan skammen över att inte ha tillgång till en fullt funktionsduglig kropp. Och skälet är enkelt. Full funktionalitet betyder i vårt samhälle inte bara normalitet, det innebär också olika livsförutsättningar i allt vad gäller utbildning, yrkesverksamhet, ekonomi och hälsa till självuppfattning och självständighet. Ableismen gör att de synnedsetta (liksom många andra med funktionshinder) tillhör förlorarna, de samhälleligt missgynnade och underordnade.

Den vita käppen – en främmande närvaro

Avslutningsvis ska jag helt återvända till Merleau-Ponty och föreställningen om käppen som en förlängning av den blindes kropp och sinnen, något som på ett enkelt sätt låter sig förenas och bokstavligen talat *inkorporeras* med den egna kroppen. I den här typen av fenomenologiskt inspirerade resonemang skrivs käppen entydigt fram som möjliggörare. Den blir till ett hjälpmedel som låter den blinde ”se” och uppleva det som annars är förborgat och utom räckhåll. I månt och mycket är detta en korrekt beskrivning av vad

käppen ibland åstadkommer för den individ som har en synskada, den kan verkligen utgöra ett välkommet och effektivt komplement till sviktande förmågor. Men utifrån artikelns redovisade empiri kan vi också konstatera att idén om käppen som kroppens följsamma förlängning till viss del framstår som en skrivbordsprodukt. Det okomplicerade införlivande av relationen människa och ting som det fenomenologiska standardexemplet bygger på kan uppenbarligen även beskrivas som ett betydligt mer problematiskt och mångbottnat skeende.

Inte sällan tar individen tydligt avstånd från käppen i en akt som liknar hur ett donerat organ som tillförts kroppen, som en ny njure eller lever, drabbas av en bortstötningsreaktion. Det spelar ingen roll att organet i fråga kan vara avgörande för mottagarens välbefinnande eller överlevnad. Kroppen stöter ändå bort vad som uppfattas som ett intrång i den egna organismen. Käppen förstås ibland som ett sådant obekant inslag, som något som behöver avvisas för att det inte uppfattas vara en del av den egna kroppen. Snarare än att motsvara den ovan beskrivna lyckade föreningen av ting och människa – det som Donna Haraway (2008) på annan plats omtalat som en variant av det egna begreppet ”sällskapsart” – förstås hjälpmedlet vid dessa tillfällen som något hotande och *invasivt*. Käppen blir till ett utifrån kommande objekt med makten att på ett ögonblick omvandla den egna personen till en status man inte vill bli förknippad med: den som blind eller synskadad.

Precis som den utifrån kommande, *främmande*, njuren egentligen är ett välkommet bidrag till den egna existensen, något som är tänkt att underlätta och förlänga den transplanterades varande-i-världen, är käppen ett hjälpmedel avsett att stärka den synsvages självständighet genom att utvidga dennes handlingsfrihet i världen och rummet. Det är gott och väl att detta kan bli resultatet av käppens möte med brukaren, även om dessa tillfällen ofta föregås av en långsam process av successiv tillvänjning. Men det betyder samtidigt att för många personer med synnedläggning kan utfallet under lång tid också bli något helt annat än det önskade.

Det är dock viktigt att inse att den ihållande bortstöttningsmekanism som många synskadade ger prov på gentemot käppen hänger intimt samman med ableismen. Att vilja stöta bort det som omskapar en till något annat, till något lägre stående, är knappast underligt. Tvärtom framstår det som en rimlig, kulturell och, inte minst kroppsligt grundad, reaktion på en djupt rotad social konflikt. För många människor med synnedsättning måste motståndet mot den vita käppen förstås som en fullt begriplig vägran att förkroppsliga ett funktionalitetsnormativt misslyckande.

Litteratur

- Ahmed, Sara 1999. "She'll Wake Up One of These Days and Find She's Turned into a Nigger". *Passing Through Hybridity. Theory, Culture & Society*, vol, 16, nr 2, 1999.
- Barnes, Oliver och Barton (red.) 2002. *Disability Studies Today*. Cambridge, UK: Blackwell.
- Berndtsson, Inger 2001. *Förskjutna horisonter. Livsförändring och lärande i samband med synnedsättning eller blindhet*. Göteborgs universitet. Diss
- Bäckman, Maria 2009. *Miljonsvennar. Omstridda platser och identiteter*. Göteborg/Stockholm: Makadam.
- Bäckman, Maria och Simon Ekström 2015. Den vita käppen. Att se och synas från marginalen. I: *I utkanter och marginaler. 31 texter om kulturhistoria*. Marianne Larsson m fl (red.). Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Bäckman, Maria 2019. Lämna plats (för den vita käppen). I: *Sånt vi bara gör*. Jenny Nilsson m fl (red.). Stockholm: Carlsson.
- Campell, Fiona Kumari 2009. *Contours of Ableism. The Production of Disability and Aabledness*. New York: Palgrave Macmillan.
- Charon, Rita 2006. *Narrative Medicine. Honoring the Stories of Illness*. Oxford: Oxford University Press.
- Clifford, James och George Marcus (red.) 1986. *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkely: University of California Press.

- Davies, Charlotte Aull 2008. *Reflexive Ethnography. A Guide to Researching Selves and Others*. London: Routledge.
- Drakos, Georg 2005. *Berättelser i sjukdomens värld*. Eslöv: Symposion.
- Ellis, Carolyn 2004. *The Ethnographic I. A Methodological Novel About Autoethnography*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Fanon, Frantz 1997 [1952]. *Svart hud, vita masker*. Göteborg: Daidalos.
- Farahani, Fataneh 2011. On Being an Insider and/or an Outsider: A Diasporic Researcher's Catch-22. I: *Education Without Borders. Diversity in a Cosmopolitan Society*. Loshini Naido (red.). New York: Nova Science Publisher.
- Goffman, Erving 1963. *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood-Cliffs: Prentice-Hall.
- Hammer, Gili 2012. Blind Women's Appearance Management. Negotiating Normalcy between Discipline and Pleasure. *Gender and Society*, vol. 26, nr 3, 2012.
- Haraway, Donna 1991. *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Haraway, Donna 2008. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Harpur, Paul 2009. Sexism and racism, why not ableism? Calling for a cultural shift in the approach to disability discrimination. *Alternative Law Journal*, vol 34, nr 3, 2009.
- Hughes, Bill 2007. Being Disabled. Towards a Critical Social Ontology for Disability Studies. *Disability & Society*, nr 7, 2007.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki 2006. War as a Turning Point in Life. I: *Narrating, Doing, Experiencing. Nordic Folkloristic Perspectives*. Annikki Kaivola-Bregenhøj m fl (red.). Helsingfors: Finnish Literature Society.
- Kleege, Georgina 2005. Blindness and Visual Culture. An Eyewitness Account. *Journal of Visual Culture*, vol 4, nr 2, 2005.
- Kulick, Don och Jens Rydström 2014. *Fucked. Sex, Disability and the Ethics of Engagement*. Durham, NC: Duke University Press.
- Landsman, Gail 2005. Mothers and Models of Disability. *Journal of Medical Humanities*, vol. 26, nr 2/3, 2005.
- Latour Bruno 1998. *Artefaktens återkomst. Ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

- Law, John 2000. *Aircraft stories. Decentering the Object in Technoscience*. Durham, NC: Duke University Press.
- Majaj, Lisa Suhair 1994. *Boundaries: Arab/American. I: Food For Our Grandmothers. Writings by Arab-Americans and Arab-Canadian Feminists*. Boston, MA: South End Press.
- McRuer, Robert 2006. *Crip Theory. Cultural Signs of Queerness and Disability*. New York: New York University Press.
- Merleau-Ponty, Maurice 2002 [1962]. *Phenomenology of Perception*. London: Routledge.
- Miller, Daniel (red.) 2005. *Materiality*. Durham, NC: Duke University Press.
- Paterson, Mark 2016. *Seeing with the Hands. Blindness, Vision and Touch After Descartes*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Polkinghorne, Donald 1991. Narrative and Self-Concept. *Journal of Narrative and Life History*, nr 1, 1991.
- Rice, Tim 2010. "The Hallmark of a Doctor". The Stethoscope and the Making of Medical Identity. *Journal of Material Culture*, vol, 15, nr 3, 2010.
- Rydström, Jens 2012. Introduction. Crip Theory in Scandinavia. *Lambda Nordica*, Crip-teori. vol 17, nr 1–2, 2012.
- Stiby, Gilda 2006. Yvonne's vita käpp. I: *Svåra saker*. Anders Björklund och Eva Silvé (red.). Stockholm: Nordiska museet.
- Thomas, Carol 2002. Disability Theory. Key Ideas, Issues and Thinkers. I: *Disability Studies Today*. Colin Barnes, Mike Oliver och Len Barton (red.). Cambridge, UK: Blackwell.
- Österholm, Marianne 2018. "Den svåra vägen till acceptans". *SRF Perspektiv*, 3:2018.

Noter

- 1 Sedan sju år tillbaka har jag en postoperativ synskada med betydande och permanenta synfältsbortfall på båda ögonen.
- 2 Artikeln baseras på en pilotstudie omfattande ett drygt tiotal intervjuer samt deltagande observation vid käpprehabilitering under åren 2012–2018.
- 3 Vid syncentralen refererar brukare till de personer som något sätt är inskrivna i verksamheten eller använder sig av dess tjänster. I artikeln förekommer ordet både i denna mening och som synonym till käppanvändare. Tilläggas kan att de personnamn från undersökningen som förekommer i artikeln är fingerade.

4 Citatet är uppdelat i två stycken för läsbarhetens skull. I intervjun är detta ett löpande svar.

5 *Käppande* är en (emisk) verbform som avser det aktiva användandet av käppen.

6 *Doppskon* är detsamma som käppens klack eller avslutning. Den vita käppen kan förses med ett varierat utbud av sådana tillbehör beroende på underlag, käpp-typ och användarens teknik.

7 Det är som sagt inte ovanligt att människor tror att det endast är helt och hållet blinda personer som har behov av en vit käpp. Återigen förtjänar det därför att framhållas att käppen kan vara ett både lämpligt och nödvändigt hjälpmedel även för dem med mindre omfattande synnedsättningar.

8 I detta liknar de synnedsatta flera andra grupper av funktionsförhindrade, bland vilka kan nämnas döva/hörselnedsatta och många med någon form av kognitiv- eller intellektuell funktionsnedsättning. Dessutom kan naturligtvis även synsvaga människor utmärka sig visuellt i något avseende. Vissa ögonsjukdomar kan till exempel påtagligt förändra ögonens utseende, eller också kan den kvarvarande synförmågan kräva specifika arrangemang eller huvudpositioner för att det alls ska vara möjligt att fokusera blicken.

9 En annan möjlighet är att helt enkelt avstå från att röra sig utan sällskap i obekanta miljöer eller på andra sätt minimera de egna förflyttningarna.

The White Cane – A tool that both helps and hinders Bodies, shame, normality and the agency of objects

Maria Bäckman

The article discusses the attempts of visually impaired individuals to sometimes pass as seeing. The background is the resistance that many blind or visually impaired people testify they feel, during their ongoing rehabilitation, about a white cane. Often, on these occasions they provide descriptions of dramatic narratives in which the user explains what it was like when they first realized that it was now really time to start using a cane (for example: When I fell in the water from the quay, or stepped out in front of a bus, etc.). However, many also relate the way a cane, even in more mundane contexts, makes the individual's visual inability obvious to others and thereby makes the person particularly vulnerable. The tool that connects the visually impaired with the outside world is thus also a material expression which makes both the visual damage and the cane users more noticeable as less than a fully functional individual.

By holding on to the materiality of the cane and its nature of being a physical object, our understanding can be increased of the ambivalent relationship that many visually impaired people develop with a white cane. On the basis of social materiality studies and the concept of ableism, taken from critical handicap research, the article shows how the use of a white cane takes place in a public space; a space where the user variously inhabits an "imaginary" full-sighted body and another, existing body, which on the contrary is characterized by its weakened vision. However, it is important to realize that the persistent rejection mechanism that many visually impaired people have for a cane is intimately linked to ableism and existing norms of bodily functions. A desire to repel an object that reduces one to something else, and consequently to a somewhat lower standing, is a perfectly reasonable reaction to a deeply rooted social conflict. For many people with visual impairment, the resistance to a white cane must therefore be understood as a refusal to embody a functional normative failure.